Kiút az integrált agrártermelés modellje

Gazdag László

Kulcsszavak: termőföld, szövetkezés, integrált agrártermelés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A termőföld csak akkor marad magyar kézben, ha tulajdonosának megfelelő jövedelmet, létbiztonságot nyújt. Ha ez elmarad, akkor az „istenadta föld" át fog menni külföldiek kezébe, bármilyen jogszabályokat is hozzunk! A tőkeerős, megfelelő méretű családi farm és a szuverén földtulajdonosok szövetkezése útján létrehozott, működtetett szövetkezeti nagyüzem lehet erre együtt, egymás mellett a garancia. Különben a kisüzem elbukik és földje átmegy a külföldi tőkeerős agrárvállalkozók kezébe, és akkor a magyar agrártermelő bérmunkásként dolgozhat a külföldi kézben levő árutermelő latifundiumokon!

BEVEZETÉS

Van-e ellentmondás (ellentét) a mezőgazdaságban a gazdasági és az ökológiai hatékonyság között, a mennyiség és a minőség között (vagy az egyik, vagy a másik!)? Vagy ezek összeegyeztethetők? Biztosítható-e egyszerre a megfelelő mennyiség és minőség, valamint gazdasági hatékonyság (és ezáltal a megfelelő jövedelemszint a termelőnek!) környezetbarát módon, végül, de nem utolsósorban egészséges élelmiszer előállítása a fogyasztó számára? Lehet-e találni olyan agrármodellt, amely biztosítja a vidéki lakosság életminőségét, a környezet minőségének megőrzését, sőt, javítását, a táj kultúrállapotban tartását, a termőföld termőképességének megőrzését, sőt, fokozását? És megint végül, de nem utolsósorban: megmarad-e a magyar termőföld magyar kézben?

HÁROM MODELLBŐL EGY NEGYEDIK

Három nagy agrártermelési modell alakult ki a múltban, ezek közül időben az első a tradicionális (paraszti) gazdaság, amelynek elvei persze érvényesültek a nagybirtokokon is. A lényege, hogy kevés külső erőforrásra támaszkodhatott, magas volt az élőmunka-igénye, alacsony fokú volt a gazdasági hatékonysága, jövedelemtermelő képessége, és fejlődőképessége is korlátozott volt. Ugyanakkor ökológiai szempontból előnyökkel rendelkezett, szoros ágazati kapcsolatok jellemezték, zárt melléktermékpályákat működtetett, nem bocsátott ki a rendszerből hulladékot, környezetbarát módon működött.

Ezt váltotta föl a II. világháború után (hazánkban az 1960-as években) az iparszerű mezőgazdaság modellje, amely a gazdasági hatékonyságot helyezte az előtérbe, jelentős külső erőforrásokat vont be (gépi technika, kemikáliák), lecsökkentette az élőmunka-igényt, jelentősen növelte a termelők jövedelmét, ugyanakkor környezetszennyezővé, hulladéktermelővé vált, szétszakította a melléktermékpályákat, fellazította az ágazati kapcsolatokat. Alapja az olcsó nyersanyag és energia volt input oldalról. Például olcsóbb volt műtrágyát szórni, mint a szerves trágyával bíbelődni, így a szerves trágyából környezetszennyező hígtrágya lett. Elterjedt a monokultúra, amikor egy növényt termesztenek ugyanott éveken, évtizedeken át, a természetel-

lenes, az állatoknak szenvedést okozó tartásmód az állattenyésztésben stb.

Ennek a modellnek a „reakciójaként" alakult ki a vegyszermentes biotermelés modellje, amely azonban nem visszatérés a hagyományos paraszti modellhez, mert használja a korszerű technikát, technológiát és szaktudást, gazdasági hatékonyságra törekszik, de környezetbarát módon, az állattartásban pedig állatbarát, természetközeli tartásmódot valósít meg.

Végül az olajválság után (1973), amikor véget ért az olcsó nyersanyag és energia korszaka, a gazdasági racionalitás (is) váltásra kényszerített az agrárszektorban, és az 1980-as években kezdett kialakulni az integrált agrártermelés a fejlett országokban, hozzáteszem, hogy Magyarországon is! Ennek lényege, hogy egyesíti az előző három modell előnyeit, de igyekszik kiküszöbölni azok hátrányait.

A tradicionális modellből átveszi az ágazati kapcsolatok és termékpályák zárásának elvét, nem bocsát ki hulladékot, az iparszerű modellből megtartja a korszerű technikát, technológiát, szakértelmet, a hatékonyság elvet, a biotermelésből pedig átveszi a vegyszerminimalizálás elvét.

Az eredmény:

1. Minőségi tömegtermelés, vagyis egyszerre biztosítani a megfelelő mennyiségi szintet és a magas fokú minőséget.
2. Mindezt környezetbarát módon.
3. Egészséges élelmiszert biztosítva a fogyasztónak.
4. Megfelelő jövedelemszintet, létbiztonságot adva a termelőnek.

A lényeg, hogy ma már az ökonómiai és az ökológiai hatékonyságot nem lehet egymással szembeállítani. Nem a vergődő, elszegényedő kisüzem termel környezetbarát módon, hanem a megfelelő méretű, felszereltségű, magas fokú szakértelemmel művelt üzem. Tessék megnézni, hogy a ház körüli kertekben az „őstermelő" milyen és mennyi vegyszert használ, mindenféle szakértelem, felszereltség nélkül, és ezt ki ellenőrzi, akár a piacon (termék vegyszertartalma), akár a termelés helyszínén!

Korszerűen, hatékonyan, környezetbarát módon, megfelelő minőségű és mennyiségű egészséges élelmiszert termelni csak megfelelő méretű, tőke- és technikaellátottságú, szakértelemmel művelt üzemben lehet.

Hozzá kell tenni ehhez, hogy Nyugat-Európa családi farmjainak mérete, ellátottsága ennek az igénynek többnyire nem felel meg! Európa mai agrárszerkezete, modellje versenyképtelen a konkurensekkel (USA, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, Argentína, Uruguay, újabban Kína stb.) szemben. Amikor átalakítottuk mezőgazdaságunkat a rendszerváltás után, nem csak a Lajtán túlra, de az óceánon túlra is kellett volna egy pillantást vetnünk.

A TERMELÉSRE IS KITERJEDŐ SZÖVETKEZÉS

Magyarországon a mezőgazdaság egykori sikereinek záloga éppen a szovjet kolhozmodelltől való szüntelen távolodás volt. Ezt sokan elfelejtik. Gazdasági szempontból hatékony minőségi tömegtermelés valósult meg a nyolcvanas években, de sajnos ekkor már olyan erős volt az elvonás az ágazatból, hogy az lehetetlenné tette a fejlődést.

Nem foglalkozom a rendszerváltás után elkövetett hibákkal, annyi látható, hogy az agrárágazatot nem sikerült újra fejlődési pályára állítani, 25-30 évvel ezelőtti színvonalra esett vissza. Most csak azt veszem szemügyre, hogy mi lehet a kiút. A termelésre is kiterjedő szövetkezés, a közhiedelemmel ellentétben, egyáltalán nem idegen a fejlett nyugati világban. Franciaország szőlő- és bortermelésének közel fele, Kalifornia citrustermelése és feldolgozása már ilyen keretek között folyik! Aki látta *Roman Polanski* Kínai negyed c. krimijét, *Jack Nickolsonnal* a főszerepben, az emlékezhet rá, hogy a történet a Los Angeles

városa, valamint a környező citrustermelő szövetkezetek közötti vízmegosztás kérdése körül folyik, amely küzdelembe beleszól a maffia. Az egyik jelenetben a Nickolson által játszott oknyomozó újságírót üldözik a farmerek egy hatalmas, több száz vagy több ezer hektáros közös narancsligetben.

Én híve vagyok a megfelelő méretű (kb. 100 ha fölötti), több lábon álló, megfelelő tőke- és technikaellátottságú családi gazdaságnak, ott, ahol ennek megvan a realitása. De erre elég kevés a példa és az esély. Ezért megfelelő méretű, tőkeellátottságú üzemek tömeges létrehozására jó elv és gyakorlat lehet a termelésre is kiterjedő szövetkezés, ami nem visszatérést jelent az előző rendszerhez. Egyértelmű, tiszta tulajdonviszonyok, magántulajdonban maradó földek, de technikai szempontból korszerű, megfelelő méretű táblákba tömörítve, megfelelő technikával és szakértelemmel művelve. Ugyanakkor ezt kiegészíthetné az üzemen belül, abba szervesen integrálva, de közvetlen magánkezelésben tartott, tőkével és technikával ellátott, szakértelemmel megtámogatott családi üzemrész, főként a munkaigényes termékek termelésére. Ez nem az előző rendszer „háztáji" gazdasága (bár az is specializált árutermelő gazdaság volt!), hanem annál jóval nagyobb méretű forma lehetne.

A foglalkoztatást a belső vertikumok, valamint a diverzifikált termelési szerkezet, a sok lábon állás biztosíthatná. Az előző rendszerben ez például megvalósult és jól is működött!

VERTIKÁLIS INTEGRÁCIÓ!

Ugyanakkor meg kell teremteni a termelés – feldolgozás – forgalmazás tulajdonosi mélységű vertikális integrációját, mégpedig a termelő (a szövetkezet) dominanciájával, ahogy ez Dániában és Hollandiában megvalósult. A jövedelem jelentős hányada ugyanis az agrárszektoron kívül (élelmiszeripar és -kereskedelem) képződik, amely csak akkor áramlik vissza a termelőhöz, ha ő a tulajdonos. Ekkor lesz a jövedelemből technikai fejlesztés, új traktor stb. az agrárszektorban. Ha nem ez valósul meg, akkor a jövedelem kifolyik az ágazatból, impexek és bankok márványüveg palotái, főosztályok, osztályok mahagóni íróasztalai, repikeretei lesznek belőle, tehát mások élnek az agrártermelő munkájából. Ahogy ez ma Magyarországon sajnos megvalósul.